

مطالعه پارلمانی تطبیقی
(بررسی فرآیند طرح سؤال در پارلمان‌های مختلف)

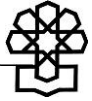
معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوقی
دفتر: مطالعات سیاسی

کد موضوعی: ۲۶۰
شماره مسلسل: ۱۴۲۸۷
خردادماه ۱۳۹۴

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده.....
۱.....	مقدمه.....
۴.....	گفتار اول - فرآیند طرح سؤال در برخی پارلمان‌های آسیا.....
۱۲.....	گفتار دوم - فرآیند طرح سؤال در برخی پارلمان‌های اروپا.....
۲۰.....	گفتار سوم - فرآیند طرح سؤال در برخی پارلمان‌های قاره آمریکا و آفریقا.....
۲۲.....	جمع‌بندی.....
۲۵.....	منابع و مآخذ.....

مطالعه پارلمانی تطبیقی (بررسی فرآیند طرح سؤال در پارلمان‌های مختلف)

چکیده

شیوه‌های طرح سؤال در پارلمان‌های دنیا متفاوتند و افتراقات و اشتراکات متعددی بین پارلمان‌ها وجود دارند. یکی از روش‌های ارتقای کیفی طرح سؤال، استفاده مناسب از الگوهای موفق سایر کشورهاست. مطالعه تطبیقی روند طرح سؤال در پارلمان‌های مختلف می‌تواند به صورت غیرمستقیم کارآیی اهرم‌های نظارت مجلس شورای اسلامی و دستگاه‌های اجرایی را افزایش دهد. با همین رویکرد در این گزارش فرآیند طرح سؤال در برخی پارلمان‌های دنیا بررسی می‌شود.

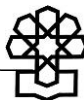
مقدمه

یکی از مهم‌ترین کارویژه‌های نظارتی پارلمان‌ها، طرح سؤال است که موجبات افزایش پاسخگویی و شفافیت دولت را فراهم می‌کند. در علم سیاستگذاری عمومی لازم است طرح سؤال از ابعاد زیر بررسی شود:

- تعداد کل سؤالات مطروحه و تقدیمی در هر دوره،
- تعداد سؤالات مطروحه و تقدیمی به تفکیک هر دوره،
- بازخورد تغییر دولت‌ها و جریان‌های سیاسی بر تعداد و جهت‌گیری سؤالات نمایندگان،

- تعداد سؤالات ملی و منطقه‌ای (استانی)،
  - میزان ارتباط سؤالات با مشکلات داخلی و ارتباط قوا یا دغدغه‌های سیاست خارجی و امنیت منطقه‌ای،
  - تعداد سؤالات هر نماینده،
  - نقش احزاب پارلمانی در ارتقای کیفی سؤالات،
  - جایگاه هیئت رئیسه پارلمان در فرآیند طرح سؤال،
  - فرآیند طرح سؤال در صحن پارلمان،
  - سطح نظارت همگانی بر چگونگی طرح سؤال در صحن پارلمان،
  - نقش نخبگان در پخته‌تر شدن سؤالات قبل از طرح آن در صحن پارلمان،
  - نقش کمیسیون‌های تخصصی در کاهش کمی و ارتقای کیفی سؤالات مطروحه،
  - نقش احزاب پارلمانی در فرآیند طرح سؤال،
  - تعداد طرح سؤالات از رئیس‌جمهوری،
  - میزان اثربخشی طرح سؤال،
  - تعدد طرح سؤالات از رئیس‌جمهوری،
  - میزان اثربخشی طرح سؤال بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی.
- یکی از موانع فراروی طرح سؤال، طولانی بودن زمانی است که یک سؤال در مجلس طی می‌کند.

تقویم نظارتی طرح سؤالات پارلمان‌ها متفاوتند. در برخی پارلمان‌ها مانند پارلمان ماداگاسکار و تونس، هر ماه یک روز معین را برای طرح سؤال اختصاص داده‌اند. در ۴۷ پارلمان دنیا، جلسات نظارتی طرح سؤال به‌صورت هفتگی و در ۱۲ پارلمان نیز روزهای خاصی را در

تقویم نظارتی سالیانه برای طرح سؤال مشخص کرده‌اند. بیشترین تقویم نظارتی طرح سؤالات متعلق به پارلمان ایرلند است که هفته‌ای دو روز را برای طرح سؤال تعیین کرده است.

سطح و مقام افراد پاسخگو به طرح سؤال متفاوتند. برای مثال در برخی پارلمان‌ها، باید بالاترین مقام اجرایی برای پاسخگویی به طرح سؤال در پارلمان حضور یابد. برای مثال در پارلمان بلغارستان، نخست‌وزیر پاسخگوی سؤالات نمایندگان است.

در مطالعات تطبیقی، جدا از کمیت زمان، عامل تعداد سؤالات نیز دارای اهمیت است. افزایش تعداد سؤالات نمایندگان می‌تواند نه تنها نشانه‌ای از تصاعد اختلافات بین دولت و مجلس قلمداد شود، بلکه باعث می‌شود وقت زیادی از نمایندگان نیز متوجه رسیدگی به طرح سؤال شود، برای مثال در صورتی که تعداد سؤالات در صحن مجلس شورای اسلامی زیاد باشد، هیئت رئیسه مکلف است یک جلسه علنی در هفته را برای پاسخگویی به سؤالات اختصاص دهد. وزیر و نماینده سؤال‌کننده، هر یک پانزده دقیقه زمان دارند تا توضیحات لازم را ارائه کنند و در صورت قانع نشدن نماینده، رئیس جلسه نظر مجلس را در این مورد اخذ می‌کند.

از طرف دیگر ترافیک بالای طرح سؤال در یک پارلمان، بیانگر این واقعیت است که دولت و نمایندگان سؤال‌کننده نتوانسته‌اند در کمیسیون‌های ذیربط از پاسخ‌های وزیر یا نماینده دستگاه مربوطه قانع شوند. به همین دلیل در سیاستگذاری عمومی، پارلمان‌ها به سمت ارتقای کیفیت طرح سؤالات گام برداشته‌اند.

طرح سؤال به‌صورت مستقیم در کارآیی مجلس نیز تأثیرگذار است، به‌طوری که اتحادیه بین‌المجالس با تهیه گزارشی در سال ۲۰۰۱، یکی از مهمترین شاخص‌های سنجش کارآیی پارلمان را، توجه قانونگذاران به ارتقای کیفی طرح سؤالات مطروحه در

صحن پارلمان اعلام کرد. این اتحادیه در گزارش خود تصریح کرد بهبود شفافیت فعالیت‌های دولت و افزایش اعتماد عمومی، رابطه نزدیکی با ارتقای کیفی و توانمندسازی شیوه‌های طرح سؤال در پارلمان دارد. در طرح سؤال، قانونگذار تلاش می‌کند حوزه اجرا را با نیازهای عمومی جامعه تطبیق دهد.

در شرایط کنونی، برخی کارشناسان برجسته سیاستگذاری عمومی از رویکرد جداسازی تقویم نظارتی و قانونگذاری حمایت می‌کنند. این گروه بر این باورند روزهایی خاص برای طرح سؤال و تذکر و تقویم جداگانه‌ای نیز برای رأی‌گیری درخصوص طرح‌ها و لوایح تعیین شود.

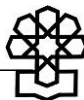
نقش آفرینی احزاب در فرآیند طرح سؤال در پارلمان‌های مختلف متفاوت است. برای مثال در پارلمان برخی کشورها که دارای احزاب و فراکسیون‌های پارلمانی منسجم‌اند، نمایندگان احزاب یا گروه‌های سیاسی، سؤالات را طرح می‌کنند. حتی در برخی نظام‌های پارلمانی مانند انگلیس، به حزب اقلیت فرصت داده می‌شود تا در سؤالات مطروحه توسط نماینده حزب اکثریت مداخله کند.

گفتار اول - فرآیند طرح سؤال در برخی پارلمان‌های آسیا

در این گفتار، فرآیند طرح سؤال در برخی پارلمان‌های آسیایی بررسی می‌شوند.

۱-۱. جمهوری اسلامی ایران

در فصل سوم از باب دوم آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی به وظایف نظارتی

نمایندگان اشاره شده است که مبحث اول آن مرتبط با نحوه بررسی اصول هشتادوهشتم و هفتادوششم قانون اساسی است. مواد (۲۰۹) تا (۲۱۴) آیین‌نامه داخلی، فرآیند طرح سؤال در مجلس شورای اسلامی را مشخص کرده است.

در اصل هشتادوهشتم قانون اساسی تصریح شده:

«در هر مورد که حداقل یک چهارم کل نمایندگان مجلس شورای اسلامی از رئیس‌جمهوری یا هر یک از نمایندگان از وزیر مسئول، درباره یکی از وظایف آنان سؤال کنند، رئیس‌جمهور یا وزیر موظف است در مجلس حاضر شود و به سؤال جواب دهد و این جواب نباید در مورد رئیس‌جمهوری بیش از یک ماه و در مورد وزیر بیش از ده روز به تأخیر افتد مگر با عذر موجه به تشخیص مجلس شورای اسلامی».

با استناد به ماده (۲۰۹) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی با اعمال اصلاحات هشتم خرداد ۱۳۹۲؛ هر نماینده می‌تواند در خصوص تمامی مسائل داخلی و خارجی در فرم‌های مخصوص به صورت کتبی یا شفاهی از وزیر مسئول سؤال کند. کمیسیون‌های تخصصی پس از وصول طرح سؤال از طرف هیئت رئیسه، جلسات مشترکی را با حضور وزیر مربوطه و نماینده سؤال‌کننده تشکیل می‌دهند.

کمیسیون‌های ذی‌ربط ده روز زمان دارند تا نسبت به ارائه راهکار، به هیئت رئیسه مجلس و رئیس‌جمهوری (توسط رئیس مجلس) گزارش دهند. سؤالات منطقه‌ای در صورتی که به مدت پانزده روز پس از ارجاع نامه از کمیسیون به هیئت رئیسه حل و فصل نشوند، از هیئت رئیسه درخواست می‌شود در جلسه علنی مطرح شوند. هیئت رئیسه نیز در اولین جلسه علنی، سؤال منطقه‌ای را اعلام وصول و فوری به وزیر ابلاغ و به کمیسیون ذی‌ربط ارسال می‌کند. وزیر مورد سؤال نیز مکلف است طبق اصل

هشتاد و هشتم قانون اساسی، حداکثر ظرف مدت ده روز از تاریخ ابلاغ، در مجلس حضور یافته و به سؤال پاسخ دهد. گزارش کمیسیون حداقل بیست و چهار ساعت قبل از طرح سؤال در مجلس باید چاپ و بین نمایندگان توزیع شود.

فرآیند طرح سؤال از رئیس جمهوری تا حدودی متفاوت از طرح سؤال از وزیر است. برای طرح سؤال از رئیس جمهوری، حداقل امضای یک چهارم نمایندگان لازم است. پس از ارجاع موضوع به کمیسیون مرتب، کمیسیون باید ظرف یک هفته با نماینده رئیس جمهوری جلسات لازم را برگزار کند. در صورتی که پس از یک هفته، هنوز حداقل یک چهارم نمایندگان از سؤال خود منصرف نشده باشند، رئیس مجلس باید سؤال یا سؤالات را قرائت و برای رئیس جمهوری ارسال کند. تعداد سؤالات نیز باید از پنج سؤال بیشتر نباشد. مدت طرح سؤال یا سؤالات از طرف نمایندگان منتخب سؤال کننده، حداکثر سی دقیقه و مدت پاسخ رئیس جمهوری حداکثر یک ساعت است.

۱-۲. ترکیه

در جلسات مرتبط با طرح سؤال در پارلمان ترکیه، حداقل یک ساعت به سؤال از نخست وزیر و سایر وزرا اختصاص می‌یابد. در این زمان هر یک از نمایندگان می‌تواند سؤال خود را به شکل شفاهی مطرح کند. رئیس مجلس موظف است سؤالات شفاهی نمایندگان را به شورای وزیران ارسال کند تا در اختیار وزیر مربوطه قرار گیرد. چنانچه وزیر مربوطه طی سه جلسه بعدی پارلمان به سؤالات شفاهی نمایندگان پاسخ ندهد آن سؤالات به طور خودکار به سؤال کتبی تبدیل می‌شود. وزرا موظفند ظرف مدت ۱۵ روز به سؤالات کتبی پاسخ دهند، البته این زمان تا ۳۰ روز قابل تمدید است. چنانچه وزرا

در مدت تعیین شده به سؤالات کتبی طرح شده پاسخ ندهند یا پاسخ‌هایشان نمایندگان را قانع نسازد زمینه برای استیضاح و رأی اعتماد مجدد به وزرا در مجلس فراهم می‌شود. در ترکیه همچنین به درخواست یک‌دهم اعضای پارلمان امکان تحقیق و تفحص از اقدامات نخست‌وزیر و سایر وزرا وجود دارد. این تحقیق و تفحص باید توسط یک کمیسیون ۱۵ نفره که براساس تعداد نمایندگان هر حزب در پارلمان مشخص می‌شوند، صورت گیرد. کمیسیون مذکور باید گزارش تحقیق خود را ظرف دو ماه به هیئت رئیسه مجلس ارائه کند، البته این مدت تا دو ماه دیگر قابل تمدید است. پس از آن ظرف ده روز گزارش کمیسیون بین اعضای مجلس توزیع شده و مجلس در مورد اینکه فرد یا افرادی که در مورد آنها تحقیق صورت گرفته به دادگاه عالی فراخوانده شوند یا خیر تصمیم‌گیری خواهد کرد. در صورتی که اکثریت مطلق نمایندگان با این مسئله موافق باشند نخست‌وزیر یا یکی از وزرا به دادگاه عالی فراخوانده می‌شوند.

پارلمان ترکیه همچنین حق فراخواندن رئیس‌جمهوری به دادگاه عالی را در مواردی که وی مرتکب تخلفات عمده‌ای همچون خیانت به کشور شده باشد دارد. برای طرح این مسئله به موافقت حداقل یک‌سوم نمایندگان و برای تصویب آن به موافقت حداقل یک‌چهارم نمایندگان نیاز است.

۳-۱. ژاپن

در ژاپن نمایندگان می‌توانند در رابطه با دو موضوع از قوه مجریه سؤال کنند:

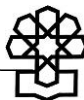
- برای رفع ابهامات موجود در رابطه با یک موضوع خاص،
- توضیح در مورد سیاست‌های کلان ملی یا مشخص شدن دیدگاه دولت در رابطه

با یک موضوع، نمایندگان می‌توانند سؤالات خود را به‌طور شفاهی مطرح کنند. نمایندگان همچنین می‌توانند در زمان دفاع یک وزیر از سیاست‌های دولت در مجلس، سؤالاتی در رابطه با آن سیاست‌ها از وی بپرسند.

ارسال سؤالات کتبی برای اعضای کابینه توسط نمایندگان باید به تأیید رئیس مجلس هم برسد. چنانچه رئیس مجلس سؤال نماینده‌ای را تأیید نکند وی حق اعتراض دارد و در صورت اعتراض، رئیس مجلس می‌تواند در رابطه با آن سؤال رأی‌گیری کند. در صورت تأیید یک سؤال کتبی توسط رئیس مجلس یا نمایندگان مجلس آن سؤال برای اعضای کابینه ارسال می‌شود. اعضای کابینه موظفند ظرف مدت هفت روز به سؤال کتبی نمایندگان پاسخ کتبی بدهند. چنانچه در این مدت امکان پاسخگویی نباشد، کابینه باید دلایل قانع‌کننده‌ای ارائه دهد و نیز تاریخ دقیق پاسخگویی را مشخص کند. مجلس نمایندگان حق استیضاح و عزل هیچ‌کدام از اعضای قوه مجریه را ندارد ولی در صورت تخلف اعضای قوه مجریه از قوانین، پارلمان می‌تواند از آنها در دادگاه شکایت کند و از میان اعضای هر دو مجلس هیئتی تشکیل دهد تا در آن دادگاه حاضر شده و از نظرات مجلس دفاع کنند.

۴-۱. پاکستان

در پاکستان اعضای پارلمان حق سؤال کتبی و شفاهی از دولت را دارند. رئیس مجلس باید ظرف مدت ۱۳ روز سؤالات شفاهی نمایندگان را به اطلاع وزرای مربوطه برساند. وزرا موظفند هشت روز پس از دریافت سؤال برای پاسخگویی در مجلس حاضر شوند. هر نماینده در هر روز حق طرح سه سؤال کوتاه و پنج سؤال مفصل را دارد. همچنین

وی تنها می‌تواند در مورد هر سؤال فقط سه سؤال تکمیلی از وزیر بپرسد. نمایندگان همچنین می‌توانند در مورد مسائل مهم مربوط به وظایف و عملکرد وزرا از آنها سؤالات کتبی بپرسند. این سؤالات باید در اختیار رئیس مجلس قرار گرفته و توسط وی برای وزرا ارسال شوند. وزرا موظفند به این نوع سؤالات پاسخ کتبی بدهند. پاسخ وزرا توسط رئیس مجلس در صحن مجلس قرائت می‌شود.

در پاکستان امکان عزل رئیس‌جمهوری به دلیل ناتوانی‌های جسمی و روانی و نیز استیضاح وی به خاطر تخلف از قانون اساسی و عدم انجام صحیح وظایفش توسط مجلس وجود دارد. برای استیضاح حداقل نیمی از اعضای هر دو مجلس باید درخواست خود را به همراه ذکر دلایل استیضاح به رئیس مجلس ارائه کنند. رئیس مجلس موظف است حداکثر ظرف مدت سه ماه یکی از این درخواست را برای رئیس‌جمهوری ارسال کند. رئیس‌جمهوری موظف است پس از هفت روز جلسه مشترکی با اعضای هر دو مجلس تشکیل داده و در این جلسه به سؤالات نمایندگان پاسخ دهد. پس از این جلسه، در صورت رد صلاحیت رئیس‌جمهوری توسط دوسوم نمایندگان هر دو مجلس، این مسئله به اطلاع عموم مردم می‌رسد و رئیس‌جمهوری بلافاصله فعالیت‌های خود را متوقف می‌کند.

۵-۱. اندونزی

در اندونزی پارلمان از طریق طرح سؤال بر اعضای قوه مجریه نظارت می‌کند. سؤال پارلمانی می‌تواند کتبی یا شفاهی باشد. اعضای پارلمان می‌توانند سؤالات خود را به شکل فردی یا جمعی بیان کنند. سؤال از رئیس‌جمهوری باید کتبی، مختصر و روشن

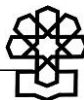
باشد و ابتدا در اختیار رئیس مجلس قرار گیرد. سپس رئیس مجلس سؤال را برای رئیس جمهوری می‌فرستد. چنانچه رئیس جمهوری به شکل کتبی به سؤال نمایندگان پاسخ دهد، نمایندگان حق طرح سؤالات تکمیلی را ندارند، اما اگر پاسخ رئیس جمهوری شفاهی باشد نمایندگان طراحی سؤال می‌توانند پس از پاسخ رئیس جمهوری به سؤال، چند سؤال تکمیلی نیز از وی بپرسند.

در اندونزی پارلمان حق عزل رئیس جمهوری را در مواردی که وی از قوانین تخطی کرده یا صلاحیت خود را از دست داده است دارد. برای این کار ابتدا باید دوسوم نمایندگان مجلس از دادگاه قانون اساسی بخواهند تا در مورد اتهامات وارده به رئیس جمهوری تحقیق و تفحص کند. دادگاه موظف است ظرف ۹۰ روز این کار را انجام داده و نتیجه را به اطلاع مجلس برساند. چنانچه دادگاه اتهامات را تأیید کند مجلس در مورد ادامه فعالیت یا عزل رئیس جمهوری تشکیل جلسه می‌دهد.

۶-۱. ارمنستان

نمایندگان مجلس حق طرح سؤال از اعضای هیئت دولت را دارند. در هر هفته کاری یک روز به طرح سؤال و پاسخ از نخست‌وزیر و سایر وزرا اختصاص می‌یابد. مدت زمان هر جلسه پرسش و پاسخ یک ساعت و نیم است و هر نماینده حق دارد سؤال خود را در سه دقیقه مطرح کند.

در ارمنستان نمایندگان می‌توانند رئیس جمهوری را استیضاح و برکنار کنند. برای این کار باید با موافقت دوسوم نمایندگان درخواستی برای تحقیق و تفحص به دادگاه قانون اساسی ارسال شود. برکناری رئیس جمهوری نیازمند رأی مثبت دوسوم نمایندگان است.

۷-۱. فیلیپین

نمایندگان حق طرح سؤالات شفاهی و کتبی را دارند. سؤالات کتبی باید به رئیس مجلس تقدیم شود، ممکن است به دلایل امنیتی طرح سؤالات و پاسخ به آنها جنبه علنی پیدا نکند و محرمانه باقی بماند.

مجلس ملی حق استیضاح رئیس‌جمهوری و معاون وی و فراخوانی آنها به دادگاه را دارد. برای این کار هر نماینده حق دارد درخواست استیضاح بدهد. سپس این درخواست به کمیسیون مربوطه ارجاع می‌شود و در صورت تأیید اکثریت اعضای کمیسیون، این طرح در صحن علنی مجلس نمایندگان مطرح می‌شود و چنانچه دوسوم اعضای این مجلس به آن رأی مثبت بدهند مجلس سنا اقدام به استیضاح رئیس‌جمهوری یا معاون وی خواهد کرد و در مورد عزل یا ادامه کار وی تصمیم‌گیری خواهد کرد.

۸-۱. کره جنوبی

پارلمان از طریق سؤالات شفاهی و کتبی بر دولت نظارت می‌کند. وزرا باید به سؤالات شفاهی بلافاصله پاسخ دهند. وزرا همچنین باید ظرف حداکثر ده روز به سؤالات کتبی نمایندگان پاسخ گویند. چنانچه امکان پاسخگویی در این زمان وجود نداشته باشد، وزرا باید دلایل تأخیر را به اطلاع مجلس برسانند و تمدید مدت پاسخگویی را درخواست کنند. از هر پنج جلسه مجلس یک جلسه به پرسش و پاسخ اختصاص می‌یابد. در جلسات پرسش و پاسخ نمایندگان می‌توانند برحسب نوع سؤال خود بین ۱۵ تا ۳۰ دقیقه صحبت کنند.

در صورتی که رئیس‌جمهوری، نخست‌وزیر و اعضای شورای دولتی مرتکب تخلفی

شوند پارلمان حق دارد آنها را به دادگاه فرا بخواند. برای این کار نیاز به درخواست اکثریت اعضای مجلس ملی و تأیید حداقل یک‌سوم اعضای این مجلس است. در صورتی که دادگاه اتهامات وارده به رئیس‌جمهوری یا سایر اعضای دولت را تأیید کند امکان عزل آنها پیش از موعد مقرر وجود دارد.

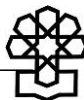
گفتار دوم - فرآیند طرح سؤال در برخی پارلمان‌های اروپا

در گفتار دوم، فرآیند طرح سؤال در کشورهای آلمان، بلژیک، انگلیس، روسیه، کرواسی، دانمارک، جمهوری چک، اتریش، اسپانیا و ایرلند بررسی می‌شوند.

۱-۲. آلمان

در هفته‌هایی که پارلمان جلسه دارد، نمایندگان می‌توانند در مورد مسائل مختلف و به‌ویژه مصوبات هفته قبل کابینه از قوه مجریه سؤال بپرسند. اعضای کابینه موظفند با حضور در پارلمان به‌طور شفاهی به این سؤالات پاسخ دهند. اعضای پارلمان همچنین می‌توانند در هر ماه، چهار سؤال طرح کنند و از اعضای کابینه بخواهند که به شکل کتبی به این سؤالات پاسخ بدهند. وزرا باید ظرف یک هفته به این سؤالات پاسخ دهند. چنانچه ظرف مدت یک هفته وزیر مربوطه پاسخ کتبی ندهد نماینده طراح سؤال می‌تواند درخواست حضور وزیر در پارلمان و پاسخ شفاهی وی به آن سؤال در اولین جلسه بعدی پارلمان را بدهد.

پارلمان می‌تواند در صورت سرپیچی رئیس‌جمهوری از قانون اساسی و قوانین عادی

وی را به دادگاه عالی کشور فرابخواند. برای طرح این مسئله در مجلس نیاز به موافقت دوسوم اعضای پارلمان است. چنانچه دادگاه عالی رئیس‌جمهوری را متخلف تشخیص دهد می‌تواند او را از کار برکنار کند.

۲-۲. انگلیس

در هر جلسه پارلمان (به‌غیر از جمعه‌ها) حدود یک ساعت اول به سؤالات شفاهی نمایندگان از وزرا اختصاص می‌یابد. درخواست طرح سؤالات شفاهی باید تا قبل از ساعت ۱۲:۳۰ سه جلسه قبل ارائه شده باشد. سؤال از وزارتخانه‌های مهم بین ۴۵ تا ۵۵ دقیقه طول می‌کشد و سؤال از سایر وزارتخانه‌ها بین ۱۰ تا ۳۰ دقیقه. نخست‌وزیر هفته‌ای یک بار به مدت نیم ساعت به سؤالات شفاهی نمایندگان پاسخ می‌دهد. البته رئیس پارلمان می‌تواند پس از پایان زمان طرح سؤالات شفاهی، امکان طرح سؤالات اضطراری را بدهد. سؤالات اضطراری سؤالاتی‌اند که در رابطه با مسائلی که اهمیت فوق‌العاده‌ای برای عموم مردم دارند یا مربوط به اقتصاد کشورند طرح می‌شوند.

سؤالات کتبی را می‌توان در هر ساعتی از جلسات پارلمان به رئیس ارائه کرد. هیئت وزیران باید ظرف مدت هفت روز به این سؤالات پاسخ کتبی بدهد، البته نمایندگان می‌توانند از وزرا بخواهند که با توجه به اهمیت موضوع ظرف سه روز به آن سؤال پاسخ کتبی بدهند. هیئت وزیران می‌تواند در مدت تعیین شده یک پاسخ مقدماتی به سؤالات بدهد و برای ارائه پاسخ تکمیلی زمان بیشتری درخواست کند. پس از پایان پاسخگویی هیئت وزیران به سؤالات نمایندگان، نمایندگان می‌توانند به طرح سؤالات تکمیلی در رابطه با آن موضوع اقدام کنند.

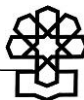
چنانچه نمایندگان از پاسخ وزیر قانع نشوند اقدام خاصی نمی‌توانند صورت دهند، با این حال می‌توانند نارضایتی خود را به رئیس پارلمان گزارش داده و با طرح سؤالات جدید دولت را به چالش بکشند. تعداد سؤالات پارلمانی بسیار زیاد است و گاه تا ۶۰۰,۰۰۰ سؤال در سال هم می‌رسد.

۳-۲. بلژیک

نمایندگان حق سؤال از وزرا به شکل شفاهی و کتبی را داشته و در هر دو مورد آنها باید متن سؤال خود را به رئیس مجلس بدهند. رئیس مجلس موظف است در مورد قابل طرح بودن یا نبودن آن سؤال تصمیم‌گیری کند. سؤالات کتبی برای وزرای مربوطه ارسال می‌شود و وزرا باید ظرف ۲۰ روز به آن سؤالات پاسخ دهند. سؤالات کتبی نمایندگان و پاسخ‌های هیئت وزیران به آن سؤالات در نشریه هفتگی مجلس به چاپ می‌رسد، اما چاپ سؤالات و پاسخ‌های شفاهی ضروری نیست.

زمان رسیدگی به سؤالات شفاهی ابتدای جلسات عصر پنجشنبه مجلس است. در هر جلسه هر حزب به اندازه تعداد نمایندگان خود در پارلمان حق طرح سؤال دارد. سؤالات و پاسخ‌ها باید مختصر باشند. در صورتی که نیاز به بحث بیشتری در مورد یک سؤال باشد این بحث‌ها باید پس از پایان زمان طرح سؤالات صورت گیرد.

در بلژیک نمایندگان حق استیضاح پادشاه را ندارند. با این حال مجلس می‌تواند در صورت تخلف نخست‌وزیر و وزرا از قوانین و تصمیمات مجلس، فرمان فراخواندن آنها به دادگاه عالی کشور را صادر کند.

۴-۲. روسیه

در فدراسیون روسیه نمایندگان مجلس دوما حق پرسش سؤالات شفاهی و کتبی از دولت را دارند. برای این کار آنها باید درخواست طرح سؤال بدهند. اعضای دولت موظفند حداکثر ۱۵ روز پس از دریافت سؤال به آن پاسخ دهند.

در روسیه همچنین اعضای دوما می‌توانند در مسائل بسیار مهم همچون خیانت رئیس‌جمهوری یا تخطی وی از قانون اساسی استیضاح او را توسط شورای فدراسیون درخواست کنند. این درخواست برای اجرایی شدن باید به تصویب دوسوم اعضای مجلس دوما برسد و شورای فدراسیون پس از حداکثر سه ماه دلایل نمایندگان برای استیضاح رئیس‌جمهوری را بپذیرد. چنانچه شورای فدراسیون پس از بررسی تخلفات رئیس‌جمهوری، وی را فاقد صلاحیت تشخیص دهد، ظرف سه ماه انتخابات ریاست‌جمهوری جدیدی برگزار می‌شود.

۵-۲. کرواسی

نمایندگان پارلمان حق طرح سؤالات شفاهی و کتبی از حکومت را دارند. این سؤالات می‌تواند در مورد انتصاب افراد برای پست‌های دولتی، عملکرد وزرا و نحوه اجرای قانون باشد. در آغاز هر جلسه چهار ساعت به سؤالات نمایندگان اختصاص می‌یابد. وزرا موظفند در اولین فرصت به سؤالات شفاهی نمایندگان پاسخ قانع‌کننده بدهند. زمان پاسخگویی به سؤالات کتبی نیز ۳۰ روز است.

چنانچه در موعد مقرر به سؤالات پاسخ داده نشود و یا پاسخ‌ها قانع‌کننده نباشند و همچنین زمانی که تخلف آشکاری از قانون صورت گرفته باشد، نمایندگان مجلس

می‌توانند استیضاح نخست‌وزیر و سایر وزرا را درخواست کنند.

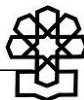
مجلس همچنین می‌تواند در صورت تخطی رئیس‌جمهوری وی را به دادگاه فرا بخواند. برای این کار دوسوم کل نمایندگان پارلمان باید رأی مثبت بدهند. در صورت تصویب نمایندگان رئیس‌جمهوری موظف است در دادگاه قانون اساسی حاضر شود و این دادگاه ظرف مدت ۳۰ روز در مورد ادامه فعالیت یا عزل رئیس‌جمهوری تصمیم بگیرد. چنانچه دادگاه حکم به عزل رئیس‌جمهوری بدهد وی از کار برکنار می‌شود.

۲-۶. دانمارک

چنانچه نماینده‌ای خواستار کسب اطلاعات در مورد مسائل عمومی باشد می‌تواند این کار را از طرح یک سؤال انجام دهد. سؤالات باید به شکل مکتوب بوده و مختصر و روشن باشند. سؤالات در اختیار رئیس مجلس قرار می‌گیرد و وی یک کپی از آن را برای وزیر مورد نظر ارسال می‌کند. نماینده طراح سؤال می‌تواند از وزیر بخواهد که به شکل شفاهی یا کتبی به سؤال پاسخ دهد. در صورتی که نماینده درخواست پاسخ شفاهی کرده باشد زمان پاسخگویی باید به اطلاع وزیر برسد. به نماینده برای طرح سؤال یک دقیقه و به وزیر برای پاسخگویی دو دقیقه وقت داده می‌شود.

در صورتی که پاسخ کتبی باشد، رئیس مجلس پاسخ وزیر را برای نماینده طراح سؤال ارسال می‌کند و یک کپی از سؤال و جواب را برای بایگانی مجلس می‌فرستد. زمان پاسخگویی کتبی به سؤالات ۶ روز است. در هر جلسه مجلس نباید بیش از یک ساعت به سؤال و جواب اختصاص یابد.

پارلمان همچنین در صورتی که وزرا به‌درستی وظایف خود را انجام نداده باشند

می‌تواند آنها را به دادگاه عالی احضار کند دادگاه عالی در مورد اتهامات طرح شده علیه یک وزیر تصمیم‌گیری می‌کند.

۲-۷. جمهوری چک

هر نماینده حق سؤال از اعضای دولت را دارد. نمایندگان سؤالات کتبی و شفاهی خود را از طریق رئیس پارلمان برای وزرا ارسال می‌کنند. در جلسات پنجشنبه‌ها از ساعت ۱۴:۳۰ تا ۱۵:۱۵ به سؤالات و پاسخ‌های شفاهی نخست‌وزیر اختصاص می‌یابد. سایر وزرا باید از ساعت ۱۵:۱۵ تا ۱۶:۱۰ همان روز برای سؤال و جواب در مجلس حاضر شوند. وزرا باید در اسرع وقت برای پاسخ به سؤالات شفاهی در مجلس حاضر شوند. در جلسه پاسخگویی نماینده طراح سؤال حق طرح سؤالات تکمیلی را دارد.

سؤالات کتبی نیز از طریق رئیس مجلس برای وزرا ارسال می‌شود. وزیر مربوطه موظف است برای پاسخگویی به این نوع سؤالات ظرف ۳۰ روز پاسخ کتبی آماده کند یا ظرف همین مدت در مجلس حاضر شده و به آنها پاسخ شفاهی بدهد.

پس از پاسخ وزیر، مجلس در مورد آن وارد شور می‌شود و چنانچه پاسخ را قانع‌کننده نداند وزیر موظف است ظرف ۳۰ روز پاسخ جدیدی بدهد و گرنه استیضاح می‌شود.

در جمهوری چک فقط مجلس سنا حق احضار رئیس‌جمهوری به دادگاه قانون اساسی را دارد، البته فقط در مواقع خاصی نظیر خیانت رئیس‌جمهوری به کشور.

۲-۸. اتریش

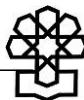
هر نماینده مجلس حق طرح سؤالات شفاهی از اعضای دولت را دارد. موعد پاسخگویی

به سؤالات شفاهی همان جلسه طرح سؤال است. برای طرح سؤالات کتبی امضای حداقل پنج نماینده لازم است. سؤالات کتبی باید در چهار نسخه به رئیس مجلس ارائه شود. طراحان سؤال در هر مرحله حق پس گرفتن سؤال خود را دارند. در این کشور، نمایندگان همچنین می‌توانند از رئیس مجلس و رؤسای کمیسیون‌های مجلس در مورد اقداماتشان سؤال بپرسند.

امکان عزل رئیس‌جمهوری پیش از موعد مقرر از طریق فراندوم وجود دارد. برای این کار مجلس ملی باید برگزاری فراندوم را تصویب کند. همچنین پارلمان فدرال می‌تواند در صورت تخطی رئیس‌جمهوری از قوانین از وی به دادگاه قانون اساسی شکایت کند و خواهان عزل وی شود.

۹-۲. اسپانیا

نمایندگان مجلس ملی اسپانیا حق طرح سؤال در مورد اقدامات کابینه و اعضای آن را دارند. سؤالات باید به صورت کتبی باشند مگر آنکه در قانون به شکل دیگری مشخص شده باشد. پاسخ‌ها نیز باید به شکل کتبی به نمایندگان یا کمیته‌های مربوطه ارائه شوند. در صورتی که لازم باشد سؤالی به شکل شفاهی مطرح و پاسخ داده شود نمایندگان باید برای طرح آن از قبل وقت بگیرند. وزرا یا معاونان آنها برای پاسخگویی به سؤالات شفاهی باید هفت روز پس از طرح سؤال در مجلس حاضر شوند. زمان پاسخگویی به سؤالات کتبی ۲۰ روز است که البته این زمان در صورت درخواست دولت تا ۲۰ روز دیگر نیز قابل تمدید است. در هر هفته کاری حداقل دو ساعت به سؤالات شفاهی اختصاص می‌یابد. یک ساعت برای طرح سؤال و یک ساعت برای پاسخگویی.

در صورت تخطی رئیس‌جمهوری از قانون اساسی یا تخلف از سایر قوانین مجلس ملی حق فراخواندن وی به دادگاه عالی را دارد. برای این کار نیاز به درخواست حداقل یک چهارم نمایندگان و رأی موافق اکثریت آنهاست.

۱۰-۲. ایرلند

نمایندگان باید سؤالات خود را به رئیس مجلس ارائه کنند. مهلت پاسخگویی به سؤالات شفاهی چهار روز و سؤالات کتبی سه روز است. البته در صورتی که مسئله‌ای ضروری پیش آید و نمایندگان در مورد آن سؤال داشته باشند، وزرا موظفند فوراً به آن پاسخ دهند. سؤالات باید تا حد ممکن کوتاه و روشن باشند.

زمان اختصاص به پرسش و پاسخ در روزهای سه‌شنبه و چهارشنبه نباید بیش از یک ساعت و پانزده دقیقه و در روزهای پنجشنبه بیش از پنجاه دقیقه شود. سؤال از نخست‌وزیر فقط در سه‌شنبه و چهارشنبه امکانپذیر است. سؤال از نخست‌وزیر بر سایر وزرا اولویت دارد.

چنانچه نماینده‌ای از وزیری بخواهد به سؤالش پاسخ کتبی بدهد، وزیر موظف است چنین کند. نمایندگان با اجازه رئیس مجلس می‌توانند سؤالات تکمیلی از وزرا بپرسند. با امضای ۳۰ نماینده یکی از مجالس امکان طرح موضوع استیضاح رئیس‌جمهوری وجود دارد. زمانی که یکی از مجالس اتهامات وارده به رئیس‌جمهوری را تأیید کرد مجلس دیگر در این زمینه تحقیق می‌کند و در صورت تأیید اتهامات توسط دوسوم اعضای هر دو مجلس امکان عزل و برکناری رئیس‌جمهوری فراهم می‌شود.

گفتار سوم - فرآیند طرح سؤال در برخی پارلمان‌های قاره آمریکا و آفریقا

در گفتار سوم فرآیند طرح سؤال در کشورهای برزیل، سنگال و آفریقای جنوبی بررسی می‌شوند.

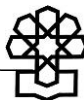
۱-۳. برزیل

نمایندگان هر دو مجلس (سنا و نمایندگان) حق ابطال سؤال و کسب اطلاعات در رابطه با اقدامات قوه مجریه را دارند. سؤالات باید به شکل کتبی مطرح شوند. وزرا و اعضای هیئت دولت باید ظرف ۳۰ روز به این سؤالات و درخواست‌ها پاسخ مکتوب بدهند. چنانچه در مدت یاد شده پاسخ قانع‌کننده‌ای به سؤالات نمایندگان داده نشود این عمل سوء کارکرد محسوب شده و می‌تواند باعث استیضاح وزیر شود. در برزیل زمان خاصی برای طرح سؤالات وجود ندارد.

مجلس نمایندگان برزیل حق دارد در صورت ارتکاب جرم توسط رئیس‌جمهوری، معاون وی یا وزرای کابینه از آنان در دادگاه عالی شکایت کند. همچنین در صورت عدم انجام وظایف قانونی توسط این افراد مجلس نمایندگان می‌تواند از سنا استیضاح آنان را درخواست کند. در هر دو مورد نیاز به تصویب دوسوم اعضای مجلس نمایندگان است.

۲-۳. سنگال

نمایندگان مجلس حق طرح سؤالات شفاهی و کتبی از وزرا را دارند و وزرا موظفند به این سؤالات پاسخ قانع‌کننده بدهند. سؤالات مجلس باید به رئیس مجلس تقدیم شود و وی این سؤالات را در اختیار رئیس‌جمهوری قرار می‌دهد. مهلت پاسخگویی به سؤالات

کتبی ۱۵ روز است. چنانچه اعضای دولت نتوانند در این زمان به سؤالات کتبی پاسخ دهند این نوع سؤالات خود به خود تبدیل به سؤالات شفاهی شده و وزرا موظفند در اولین فرصت در مجلس حاضر شده و به آنها پاسخ شفاهی بدهند.

در صورتی که رئیس‌جمهوری یا هر کدام از اعضای هیئت وزیران از قانون اساسی یا عادی تخطی کرده باشند مجلس نمایندگان می‌تواند آنها را به دادگاه عالی فرا بخواند برای این کار نیاز به تأیید حداقل سه پنجم اعضای مجلس ملی است. دادگاه عالی در مورد اتهامات وارده به رئیس‌جمهور تحقیق کرده و در مورد ادامه فعالیت یا عزل وی تصمیم‌گیری می‌کند.

۳-۳. آفریقای جنوبی

در آفریقای جنوبی نمایندگان حق طرح سؤالات شفاهی و کتبی را دارند. هر نماینده باید برای طرح سؤالات شفاهی قبلاً درخواستی برای رئیس مجلس ارسال کند تا نام وی در فهرست طراحان سؤالات شفاهی قرار گیرد. هر نماینده در هر جلسه پرسش و پاسخ حق طرح دو سؤال را دارد. سؤالات شفاهی باید در همان جلسه طرح سؤال پاسخ داده شوند. سؤال از نخست‌وزیر بر سؤال از وزرا اولویت دارد و باید زودتر مطرح شود.

البته نمایندگان می‌توانند با موافقت رئیس مجلس سؤالات شفاهی فوری هم مطرح کنند. وزرا باید ظرف سه دقیقه به سؤالات پاسخ دهند با این حال در صورتی که رئیس مجلس صلاح بداند این زمان می‌تواند افزایش یابد. در رابطه با هر سؤال شفاهی امکان طرح چهار سؤال تکمیلی وجود دارد.

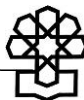
همچنین هر نماینده پارلمان می‌تواند در هر هفته سه سؤال کتبی مطرح کند.

مهلت پاسخ به سؤالات کتبی ده روز است. چنانچه وزیر مربوطه ظرف این مهلت به این نوع سؤالات پاسخ کتبی ندهد رئیس مجلس موظف است این سؤال را در فهرست سؤالات شفاهی قرار دهد و وزیر موظف است در نخستین جلسه بعدی حاضر شده و به آن سؤالات پاسخ شفاهی بدهد.

مجلس ملی می‌تواند با درخواست حداقل دوسوم اعضای خود، رئیس‌جمهوری را استیضاح کند و با صلاحدید وی را از کار برکنار کند.

جمع‌بندی

- مهم‌ترین نتایج حاصل از بررسی فرآیند طرح سؤال در پارلمان‌های مختلف عبارتند از:
۱. در اکثر پارلمان‌ها به‌منظور توجه بیشتر به دغدغه‌های کلان جامعه، طرح سؤال را به دو بخش سؤالات منطقه‌ای و ملی تقسیم کرده‌اند.
  ۲. نقش آفرینی کمیسیون‌های تخصصی در دو بخش تعیین ضرورت، تعداد سؤالات و ارتقای کیفی سؤالات در حال افزایش است.
  ۳. پارلمان‌ها در تقویم فعالیت‌های پارلمانی خود، روز یا هفته خاصی را برای طرح سؤال تعیین کرده‌اند که به تقویم نظارتی معروف است. به مرور پارلمان‌ها به سمت جداسازی روزهای نظارتی و قانونگذاری حرکت می‌کنند.
  ۴. در کشورهای دارای نظام پارلمانی توسعه‌یافته، طرح سؤال پیش از طرح در صحن پارلمان، در احزاب و فراکسیون‌های پارلمانی بررسی می‌شوند.
  ۵. مطالعه تطبیقی کشورهای مورد مطالعه نشان می‌دهد بیشترین تفاوت‌ها

پیرامون چگونگی طرح سؤال در هشت مورد زیر است:

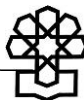
- (الف) نوع سؤالات به صورت شفاهی یا کتبی،
- (ب) مراحل طرح سؤال،
- (ج) شرایط پذیرش سؤال نمایندگان،
- (د) زمان طرح سؤال و زمان پاسخگویی به آن،
- (هـ) محتوای سؤال (موضوعاتی که امکان سؤال از آنها وجود ندارد)،
- (و) حداکثر تعداد سؤال کنندگان،
- (ز) مسئول پاسخگویی به سؤالات،
- (ح) فرجام پاسخگویی.

طرح سؤال به عنوان یکی از ابزارهای متداول پارلمان‌ها محسوب می‌شود. به طوری که در اکثر کشورهای مورد بررسی به طور منظم در طول هفته یک یا دو روز از روزهای کاری پارلمان به طرح سؤالات نمایندگان و پاسخ وزرا اختصاص دارد. همچنین در اکثر کشورهای بررسی شده، نمایندگان می‌توانند در مورد تمامی اقدامات و مصوبات هیئت وزرا از آنان سؤال کنند و هیئت وزیران ملزم به ارائه پاسخ‌های قانع‌کننده می‌شوند و در صورتی که پاسخ‌های ارائه شده قانع‌کننده نباشد می‌تواند پیامدهای نامطلوبی برای قوه مجریه داشته باشد و باعث استیضاح وزرا یا رئیس‌جمهوری و حتی در برخی از موارد باعث فراخواندن آنان به دادگاه و در نهایت برکناری آنان شود.

با توجه به مطالب فوق‌الذکر، توصیه می‌شود موارد ذیل مورد توجه نمایندگان مجلس شورای اسلامی قرار گیرند:

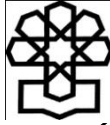
- گنجاندن برخی شرایط در آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی با رویکرد

- کاهش تعداد و ارتقای کیفی سؤالات مطروحه،
- معیاربندی و شاخص‌گذاری سؤالات مطروحه،
  - حرکت به سمت طرح سؤالات ملی و فراجناحی به‌جای سؤالات قومیتی و استانی،
  - ایجاد بانک نرم‌افزاری مشخص برای پیشگیری از طرح سؤالات تکراری،
  - رویه‌سازی و پررنگ‌تر شدن نقش مشاورتی احزاب و فراکسیون‌های پارلمانی قبل از طرح سؤال احزاب و فراکسیون‌های پارلمانی قبل از طرح سؤال،
  - تعریف دو تقویم جداگانه برای فعالیت‌های نظارتی و قانونگذاری مجلس شورای اسلامی،
  - اولویت‌بندی سؤالات براساس میزان اهمیت، ضرورت و ارتباط آنها با حوزه منافع و امنیت ملی،
  - تقویت تعامل بین قانونگذاران با معاونت‌ها و مدیران کل پارلمان دستگاه‌های اجرایی،
  - نقش‌آفرینی بیشتر کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی قبل از طرح سؤال درخصوص ضرورت و اهمیت سؤال،
  - تعریف فرم‌های الکترونیکی بین دولت و مجلس برای انتقال سریع نکات مبهم نماینده و پاسخگویی دستگاه اجرایی سؤال‌شونده با هدف کاهش سؤالات غیرضروری و استفاده مؤثر از زمان کاری مجلس شورای اسلامی.

منابع و مآخذ

۱. بهنیا، مسیح. سؤال ابزار نظارت پارلمانی بر دولت مطالعه تطبیقی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۵.
2. Matti Wiberg: Parliamentart Questioning, Control by Communication? <http://www.unipotsdam.de/db/vergleich/publizationen/par;iaments/chapter o6.pdf>.
3. Shane Martin, Olivier Rozenverg, the Roles and Function of Parliamentary Questions: Routledge 2012.
4. Federico Russo Matti Wiberg: Parliamentary Questioning in 17 European Parliaments: Some Steps Towards Comparison: The Journal of Legislative Studies: Volume 16. Issue 2, 2010.
5. Shane Martin: Parliamentary Questions, the Behaviour of Legislators, and the Function of Lefislatures: An Introduction: <http://webpages.dcu.ie/~martins/jls2011a.pdf>.
6. S.O. Prosch, and J. B Slapin: Parliamentart Questions and Oversight in the European Union, European Journal of Political Research, 2010.
7. Riccardo Pelizo and Rick Stapenhurst2: Tools for Legislative Oversight: An Empirical Investigation: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/09/13/000009486_20040913112337/additional/104504322_20041117144008.pdf.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۴۲۸۷

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: مطالعه پارلمانی تطبیقی (بررسی فرآیند طرح سؤال در پارلمان‌های مختلف)

نام دفتر: مطالعات سیاسی (گروه مطالعات پارلمانی)

تهیه و تدوین کنندگان: سیدحسین حسینی، ابوذر رفیعی قهاره

ناظر علمی: مصطفی دلاورپور اقدم

متقاضی: معاونت پژوهش‌های سیاسی - حقوقی

ویراستار ادبی: قاسم میرخانی

واژه‌های کلیدی:

۱. طرح سؤال

۲. نظارت

۳. مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۴/۳/۱۷